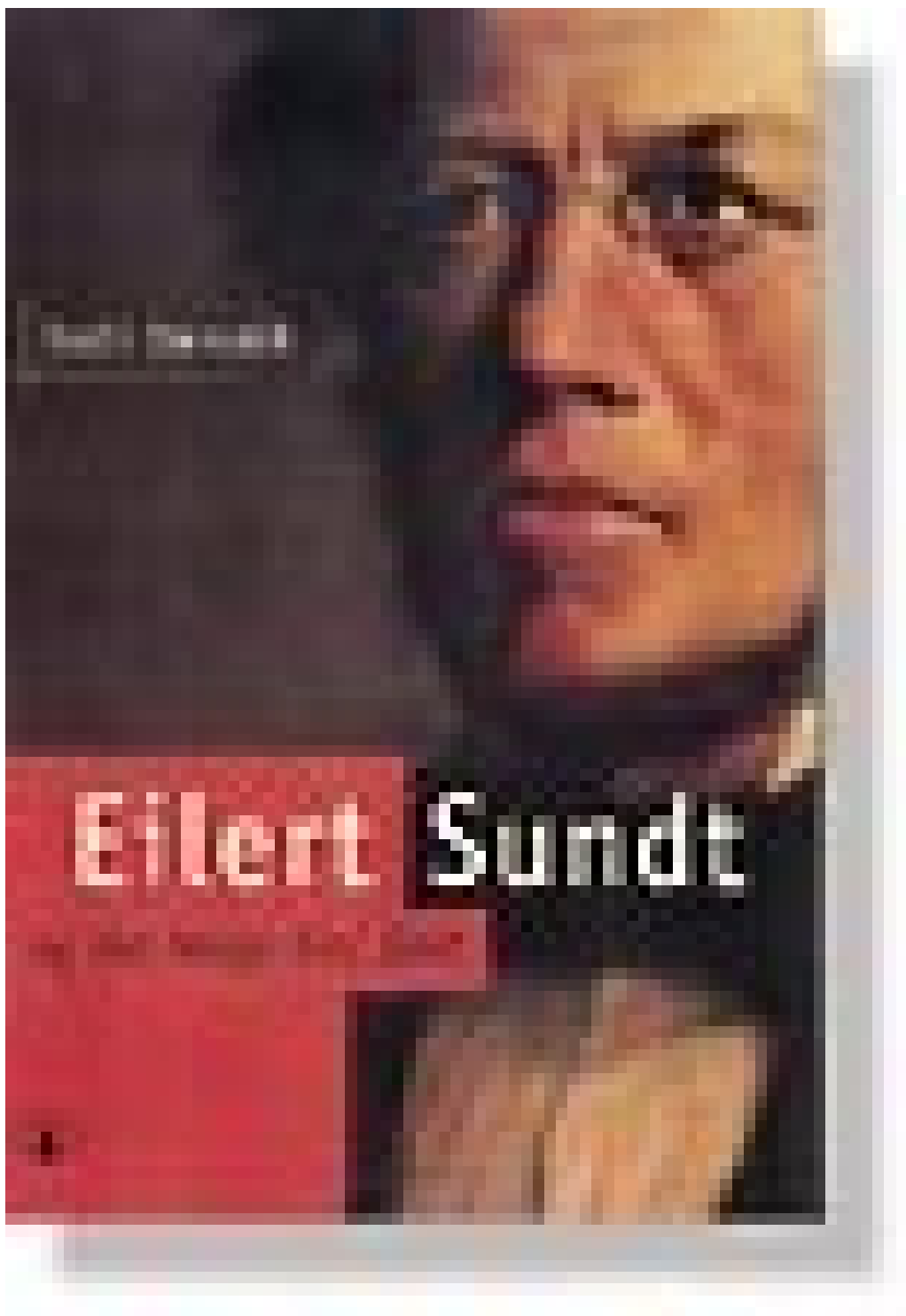

Eilert Sundt gjenoppdaget – igjen

BOKOMTALER

Noen bøker har man liggende på nattbordet så lenge at man tror man har lest dem. Jeg mener å huske at noen av bindene i Gyldendals store Eilert Sundt-serie på 11 bind fra 1970-tallet led en slik skjebne. For det var med Sundt som med Strindberg, noe man ”burde ha lest”. Blant samfunnsvitere skjønte jeg at det lå en aura av faglig dannelses over det å ha lest Eilert Sundt. Da kunne man si med tyngde at dagens umoral var for intet å regne mot de tilstander av nattefrieri, fjøserotikk og sengedeling som var beskrevet i bøkene *Om Sædeligheds-Tilstanden i Norge* fra 1850 – 60-årene. Mye annet hadde denne frilynte presten også skrevet: om renslighetsstellet, om drikkemønsteret, om dødeligheten, om fattigforholdene i Christiania, og selvsagt om taterne, hans klassiske *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge*.

Nå er det kommet en helt ny Eilert Sundt-biografi, skrevet av historikeren Bodil Stenseth. Noen vil huske henne fra boken om Lysakerkretsen, nasjonsbyggerne på Lysaker, fra 1993. Denne gangen har hun gitt oss en besnærende snarvei inn til Eilert Sundts bøker og hans samtid. Det er spennende lesing, i lange partier som den rene romanen, ikke helt vanlig for beretninger som også opererer med detaljerte noter og kildehenvisninger. Som litterært grep er det vellykket at hun åpner med å la oss følge dagboken til Therese Ellingsen, en 22-årig kjøpmannsdatter fra Tønsberg, som i 1874 ble innlosjert hos presten Sundt i Eidsvoll prestegård, vegg i vegg med det som hadde vært gutterommet til Henrik Wergeland. Det var ikke uvanlig at unge kvinner fra gode familier ble sendt til prestegårder, som ledd i dannelsen og for å lære om husholdet. Med hennes øyne får vi et nært bilde av denne presten, som heldigvis hadde laget manuskript for sin 17. mai-tale: "For han kunne lett ha forløpt seg, han er nemlig ikke enig med bondestanden. Og av bondevenner og pietister er bygda oversvømt, presten er ingen av delene, arbeiderne derimot, det er hans folk," betrodde hun dagboken.

Som teolog står Sundt i en interessant tradisjon av prester som har gitt viktige bidrag både til naturvitenskapene og til samfunnsforskningen. Egentlig er det også et godt stykke epidemiologi, hygiene og sosialmedisin i de omfangsrike verkene Sundt har etterlatt seg. Kanskje skulle vi like gjerne se til Eilert Sundt som til Edwin Chadwick og John Snow når vi i dagens samfunnsmedisin leter etter våre faglige opphav?

Mindre hyggelig er det å se at det grunnleggende arbeidet Sundt gjorde med taterne også har vært utlagt som en forløper til den tvetydige og etter hvert grusomme rollen medisinen og behandlingssideologien fikk overfor taterne i det følgende århundret. Å "behandle" folk til normalitet og rettroenhet har alltid vært et tvilsomt prosjekt. Det var forfatterens manglende vektlegging av denne påståtte konsekvensen av Sundts aller første studier av "de laveste Samfundsforholde" som utløste en ny taterdebatt i Oslo-avisene i mai og juni. Kritikken virker både urettferdig og uhistorisk, men det er en annen diskusjon.

Noen vil insistere på at det er originalvaren som teller i litteraturen, ikke annenhånds omtaler. Med litt realitetssans kan de fleste av oss slå oss til ro med at de 11 originalbindene i den gamle Sundt-serien vil forbli ulest. Da er det godt at Bodil Stenseth og Gyldendal har gitt oss en ny og lettere vei inn til Eilert Sundt og det Norge han fant. Kommer boken først på nattbordet, støver den neppe ned.

Steinar Westin

Institutt for samfunnsmedisinske fag

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Medisinsk teknisk forskningssenter

Trondheim

Publisert: 30. juni 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 21. juli 2026.